

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на докторант **Тенчо Павлов Карагъзов**

„Етническа и религиозна идентичност в контекста на късносредновековната правна система – периферията на Латинския Запад (XIII – XIV в.)“

за придобиване на научна и образователна степен „доктор“

по професионално направление 2.2. История и археология (Средновековна обща история – средновековни предмодерни идентичности в Западна и Централна Европа)

от професор д.н. Цветелин Степанов

Докторантът Тенчо Карагъзов завършва степента „бакалавър“ по история на СУ „Св. Кл. Охридски“ (2020 г.), а впоследствие и магистратура (през 2021 г.) в същия университет в програмата *Античност и Средновековие* (с насоченост към медиевистиката). През 2022 г. спечелва докторантско място в ИФ на същия университет за разработка на текст, който е обект на това становище. Понастоящем преподава история и цивилизации в 93-о СУ „Проф. Александър Теодоров-Балан“ в гр. София.

Структура:

Текстът, предоставен ни от г-н Карагъзов, има следната *структура*: Въведение, 4 глави (първата от тях е посветена на теоретични въпроси), Заключение, Извори и Литература. Цитираните *Извори* наброяват 58 заглавия, а *Литературата* се състои от 354 заглавия – несъмнено завиден брой проучена първична и вторична литература за една дисертация за степента „доктор“. Структурата е промислена много добре и не оставя съмнение, че е плод на задълбочени познания по темата.

Методологията на проучването очаквано се осланя на комплексния и на интердисциплинния подходи, като търси пресечните точки между големите теоретични дискурси и конкретните *case studies* (онези на мултикултурните и многоезичните

общества на Кастилия, Ирландия и Унгария). Удържането на толкова „разкази“, подведени под общи критерии и в строго ограничен времеви интервал не е никак лесно и тук трябва да поздравим докторанта г-н Карагъзов за постигнатия несъмнен успех в това му начинание.

Въведението има за свои акценти фокуса, целите и обхвата на изследването, като особено ударение е поставено на въпросите и концепциите относно етничността през Средните векове и в контекста на 13-14 век, в частност. Целта на автора е не да представи нова формулировка на „етничност“, а да „даде гласък на теоретичното разбиране“ на тази концепция (с. 1). Заедно с етническият, авторът се опитва да погледне и към религиозния контекст при градежа – разбиран тук като процес, а не като идентифициране на установени „характеристики на етническа група“ – на идентичността в периферни западни (латински) общества и конкретно върху кастилци, ирландци и унгарци (с. 2).

В Първа глава на труда са подробно разгледани редица теоретични подходи към концептите за етничността и религиозната идентичност (и в добавка – за *граничността* и за *другостта*). Авторът представя възгледите и на антрополози, и на социолози към тези толкова разнородни, но и преплитачи се, проблематики, като демонстрира силните страни и ограниченията им, особено с оглед на медиевистиката. На последната и нейните специфики също е отделено подобаващо внимание. Погледът тук е отправен към постиженията както на т.нар. Виенска школа, така и на т.нар. Торонтска школа. Същевременно авторът не е пропуснал да анализира изследвания и на учени, които търсят и защитават по-фини и по-нюансирани позиции, съобразени специално с реалностите на средновековното минало и с тогавашните представи за *граница*, *Другия*, *етнос* и под.

Главите от Втора до Четвърта са посветени на своего рода *case studies*, тъй като се спират поотделно на три от избраните от автора региони, като накрая ги оглеждат и в

съпоставителен план, за да изтъкнат и очертаят както прилики, така и отлики в такива полета като *идентичност, асимилация, акомодация, етничност*.

Втора глава от изследването е посветена на кралство Кастилия. В нея са ясно разграничени два подпериода, 1212-1312 и съответно 1312-1412 г., в които в кастилското общество са реализирани противоречащи си практики относно отношението към и позиционирането на *Другите* (основно евреи и сарацини). За втория подпериод е ясно очертана картината на налагане от страна на елита на (правни) политики, нарушаващи т.нар. *convivencia*, т.е. съжителството между различните етнорелигиозни общности, характерно за времето преди началото на 14 в.

В глава Трета на анализ е поставено лордство (*sic* в текста) Ирландия, където отново в два подпериода, 1204-1307 и съответно 1307-1402 г., са разгледани динамично развиващите се (юридически) практики за налагане на идентичности от страна на английската корона както върху местните, така и спрямо прииждащите от Англия преселенци. Както и с примера от Кастилия, времето след 1307 г. и там е белязано от твърде сериозни промени, които маркират мъчителната на моменти дезинтеграция на различните общности, включваща издигането на социални и етнически бариери между местните ирландци и родените в Ирландия англичани.

Четвърта глава е посветена на кралство Унгария. И тук авторът следва вече избраната от него разграничителна времева рамка; така се появяват отново два подпериода, 1205-1301 и 1308-1395 г. Първият е маркиран от късната Арпадска династия с нейната по-„демократична“ политика към *Чуждите*, а вторият показва промените в отношението към *Другите* в епохата на династията Анжу. В този втори подпериод дисертантът коректно разграничава процесите на асимилация спрямо сарацини (мюсюлмани) и евреи, които са предизвикани от нарочната юридическа политика на анжуйците, както и по-щадящата подобна политика към другите *Чужди* в кралството, а

именно секеите, ясите (родствено на аланите население) и саксите. В немалка степен тези разминаващи се практики той справедливо определя като зависещи и от външни фактори, т.е. от набиращата сили Османска държава, заплашваща след 1380-те г. югоизточните предели на Унгария.

Положителни страни на труда и приносни моменти:

Смятам още в началото да открия много добре подобрите изначални критерии за отчленяване на обектите на изследване, както и също тъй много добре структурираните Въведение и Първа глава. В тях се представят в разгърнат вид най-важните теоретични подходи, методологии и научни школи, които третираат указаните във или подразбиращи се от заглавието на темата проблеми (вж. например с. 2). На следващо място, авторът е поставил особено важен акцент в това свое изследване на юридическите кодекси и изобщо на отделните правни системи. Те очертават редица аспекти от прилагането на правните норми за изграждане на етничността сред кастилци, ирландци и съответно маджари и за отчленяването на „вътрешните“ *Други* посредством правните рамки. В добавка към горното, те са реализирани в периферните региони на т.нар. латински християнски свят. В работата си – и по същество – авторът третира изключително важни изследователски полета като например тези за *граничността* в историята, *граничността* и юриспруденцията, *граничността* и етническото конструиране-и-разграничение (или за т.нар. *Вътрешни* и *Външни* ‘други’), *комуникацията* в миналото и т.н. С подобни „инструменти“ дисертантът реално навлиза в сферите на културологията и историческата и политическата антропология, които тук са преплетени и анализирани в синхрон с юриспруденцията и историческия анализ. Този, наречен от него, „интегриран подход“ (с. 5) позволява да се проследят различните регионални вариации на един толкова многоизмерен феномен, какъвто е този за етническата и религиозната

идентичности и тяхната релация с късносредновековната правна система в по-периферни дялове от Западна Европа.

Силна страна на работата е и това, че дисертантът се старее да въвежда и контекстуализацията при по-важните използвани извори, за да открива и очертава по-ясно връзките между *текст* и *контекст*, между анализ и интерпретация, между статика и динамика. Видно е, че той познава в детайли изследвания не само по теоретичните аспекти на темата, но и по т.нар. *case studies*. Освен това въвежда непознати или съвсем слабо известни до този момент в нашата наука първични извори. Смятам, че можем да се съгласим с основните му изводи, че, първо, правото в трите *case studies* служи едновременно и за интеграция на *Чуждите*, и за тяхната маргинализация вътре в приемащото общество; и второ, че дискурсите на изключването и правната дискриминация са видими особено добре през 14 в. и в трите проучвани *казуса*.

Както във всяко човешко дело, и в труда на г-н Карагъзов се откриват някои неточности и липси. Сред тях ще упомена, че в *Литературата* името на David Abulafia е изписано David **Abufala** и при това той е представен като автор на том, а не като съставител, какъвто всъщност е. Видима е и липсата на имена на български автори (или т.нар. български принос в историографията) по проблеми като *граничността*, *другостта*, *идентичностите*, *етничността* и т.н., чиито приноси в тези и в подобни сфери, както и изобщо в теоретизацията и в указаните дискурси, биха ситуирали по-ясно дисертанта в българското научно поле. Освен това някои съчинения на автори като например Емил Дюркем, Георг Зимел и Макс Вебер са представени чрез техни късни преводи на английски език, а не според оригиналите им на немски или на френски. Логично би било дисертантът да уточни, че горепосочените автори работят в края на 19 и началните десетилетия на 20 в. и да цитира техните книги в оригинал и вече в добавка към това да уточни, че в своето изследване е използвал по-късни англоезични преводи.

Ще отправя тук и едно конкретно питане към дисертанта: в Трета глава, параграф 4.1, както и в Автореферата (с. 21) той говори за успеха на английския колониален проект (*sic*) в годините между 1204 и 1307-а. Означава ли това, че той приема за валидна налаганата напоследък от някои учени теза, че за *колониализъм* може да се говори още преди 15 в.?

Смятам, че **Авторефератът** отразява адекватно и структурата, и приносите на дисертацията.

Ще си позволя да отправя и няколко препоръки:

- 1) този труд заслужава да бъде издаден от УИ на СУ „Св. Кл. Охридски“;
- 2) преди това обаче, по-конкретно в историографската част, ще е добре да се допълнят имената и вижданията на някои български автори (Цв. Тодоров, Ал. Кьосев, Л. Деянова, Д. Колева, Цв. Степанов, Р. Даскалов, за да упомена само няколко от тях) от последните 30-35 години по редица от проучваните от Т. Карагьозов проблеми. Немалко от изследванията, теориите и тезите на указаните от него чуждестранни автори са станали известни на учената общност в България тъкмо благодарение на изследвания на горепосочените, а и на други български учени;
- 3) може би си заслужава авторът на този текст да помисли за втори том с акцент не толкова върху правните, колкото върху всекидневните практики при градежа на идентичности и етничности в указаните от него държави (региони), който в още по-голяма степен ще уплътни използваните от Карагьозов теоретични рамки и дискурси, заявени в Първа глава. Така ще могат по-ясно да се отчленят напреженията между реалността на живота в различни видове гранични пространства и оформените там (нерядко променливи) идентичности и също тъй чисто юридическите основи, задаващи изначалните писмени правни рамки, в

които би трябвало да се реализират всекидневните (етноизграждащи и хомогенизиращи vs. етноразграничителни и маргинализиращи) практики. Подобен сравнителен анализ би дал много по-плътни очертания на поне две от измеренията на *човешкото състояние* – юридическото и конкретно антропологическото, и то в рамките на един сравнително дълъг период. Смятам, че подобен втори том би могъл да се превърне в ценно градиво на фона на указаната от самия автор цел трета на проучването (вж. с. 2);

- 4) дали са необходими всички тези обобщения в края на всяка една от главите? Те биха могли, струва ми се, да се представят в сбит вид в заключителната част и по този начин ще бъдат избегнати и ненужни повторения.

Крайната ми оценка е несъмнено положителна, защото разработената тема надхвърля обичайното ниво на една дисертация за тази степен. Затова гласувам с „Да“ за присъждането на научната и образователна степен „д-р“ на Тенчо Карагъзов.

Дата:

20 декември 2025

Подпис:

(проф. Цветелин Степанов)